

Рудий Григорій (м. Київ)

Доктор історичних наук, провідний науковий співробітник
Центру досліджень історико-культурної спадщини України
Інституту історії України НАН України.

sknd@nas.gov.ua

УДК: 070(477-25):94(477)

КИЇВСЬКА ПЕРІОДИЧНА ПРЕСА 1917–1918 рр. ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

В статті аналізується процес становлення київської періодики за доби Української Центральної Ради та її значення у вивченні історії УЦР.

Ключові слова: Українська Центральна Рада, київська періодична преса, київські газети.

Одна з найважливіших сторінок історії України — період Української Центральної Ради (далі — УЦР), яка понад восьми останніх десятиріч перебуває в центрі наукових і політичних дискусій. Слід відзначити, що і сьогодні при вивченні її діяльності питань виникає значно більше, ніж відповідей¹. Так, лише на початку 1990-х рр. закріпився у вітчизняному науковому і політично-суспільному середовищі сам термін «українська революція»².

Об'єктивно можна стверджувати тільки одне, УЦР очолила національно-визвольний рух за відродження історичних і культурних традицій українського народу, утвердження його національної гідності і самосвідомості. Саме під такими гаслами 4 березня 1917 року у Києві була створена УЦР — представницька громадсько-політична організація, яку очолив визначний історик і відомий політичний, громадський і культурний діяч Михайло Грушевський. Вже 10 червня 1917 р. Виконавчий комітет УЦР схвалив текст І Універсалу, яким фактично була проголошена автономія України у складі Російської держави³.

Стрижнем, визначальним змістом діяльності УЦР стала боротьба за відродження національної самосвідомості української нації, що вийшла на шлях розбудови власної держави в економічному, політичному, державотворчому, духовному виявах її існування та розвитку. Стратегічною метою УЦР було розв'язати два основні завдання — державотворчий і соціально-визвольний⁴. Вивчення та критична оцінка досвіду УЦР сприятиме успішному розв'язанню назрілих проблем сьогодення, дасть змогу уникнути повторення допущених раніше прорахунків і помилок, взяти на озброєння досягнення попередників по формуванню національної свідо-

ності українців, згуртуванню народних мас навколо ідеї боротьби за українську державність, відродження національної культури. У цьому зв'язку особливої актуальності набуває усвідомлення в українській історіографії неоціненої ролі тогочасної періодики.

З початком Української революції у культурно-освітньому та громадсько-політичному житті наддніпрянських українців відбулася низка змін, які у подальшому вплинули на розвиток національного відродження в Україні. Серед них: зміцнення позицій організованого українства, насамперед, активізація діяльності Товариства українських поступовців, українського клубу «Родина», відродження київської «Просвіти», утворення Установчої військової ради, Центрального українського кооперативного комітету. В руслі національного відродження української державності активізуються процеси створення національних структур освіти і культури. При цьому слід визначити, що вже з перших кроків Української революції вона не обмежувалася постановкою лише культурно-просвітницьких завдань⁵.

У суспільстві виникає потреба в широкій пропаганді і популяризації ідей Української революції. Зароджуються нові українські періодичні видання, розширюється їх мережа, за УЦР кількість видань українською мовою постійно зростає. Саме в цей період проходить процес становлення власне українських національних за змістом і мовою політичних, культурно-освітніх, громадських, земських, кооперативних, наукових і релігійних видань. З 6 друкованих органів, що видавалися до 1917 року, українська періодика зросла до 106 періодичних видань⁶. За періоду УЦР українська преса починає активно зароджуватися в усіх регіонах Наддніпрянської України.

Слід окремо сказати про тогочасну київську періодичну пресу. За підрахунками автора в цей час у місті виходило 27 газет. Вже 13 березня 1917 р. УЦР вирішила питання щодо заснування власного періодичного видання⁷. Згодом побачили світ українською мовою «Вісті з Української Центральної Ради» (19 березня 1917 р.), в яких друкувалися офіційні документи, закони, укази, постанови УЦР. Видавала і редагувала друкований орган президія УЦР. Всього з березня по грудень 1917 р. було видано 24 номери⁸. Продовженням «Вістей з Української Центральної Ради» був «Вістник Центрального Секретаріату України». Газета видавалася у Києві з листопада 1917 р. Вийшло 8 номерів. Цей друкований орган постійно змінював назву, спочатку на «Вістник Генерального секретаріату УНР», пізніше — «Вістник Ради Народних Міністрів», за доби Гетьманату — «Державний Вістник». Газета друкувала офіційну інформацію, декрети, закони, постанов та інші офіційні документи, що виходили з центральних і місцевих державних інститутів законодавчої і виконавчої влади⁹.

25 березня 1917 р. було засновано щоденну газету «Нова Рада» під редакцією Андрія Ніковського. Газета друкувалася з березня 1917 р. по січень 1919 р. у Києві. Видавало її Товариство підмоги літературі, науці, мистецтву. Друкований орган значною мірою був рупором Товариства українських поступовців. Згодом газета стала офіційним органом Української партії соціалістів-федералістів. Крім добре налагодженого інформаційного відділу та оглядів преси, в ній були широко представлені наука, освіта, література, мистецтво, бібліографія. Високому рівню вміщених в газеті матеріалів немало сприяв і самий склад редакції. З нею активно співпрацювали такі відомі українські політичні, громадські й культурні діячі, як Михайло Грушевський, Сергій Єфремов, Володимир Прокопович, Федір Матушевський, Людмила Старицька-Черняхівська, Сергій Шелухін, Софія Русова, Модест Левицький, Павло Христюк та ін. Видання припинило свою діяльність після залишення Директорією УНР Києва¹⁰.

З поміж українських газет у Києві виділимо щоденну «Робітничу газету», яка була заснована 30 березня 1917 р. під редакцією Володимира Винниченка. Газета видавалася з 30 березня 1917 р. по 15 листопада 1919 р. Зокрема, у Києві побачили світ 424 номери газети. Видавала її Українська соціал-демократична робітничка партія. Окрім оглядів робітничого руху на місцях, сторінки газети містили популярні статті громадсько-політичного та культурно-освітнього характеру. Провідне місце серед них займали проблеми впровадження української мови, освіти, культури. Важливе місце на шпальтах видання приділялося організації українського війська¹¹.

Заслуговує на увагу заснування Українською партією соціалістів-революціонерів (далі — УПСР) у травні 1917 р. у Києві щоденної газети «Боротьба», яка видавалася у 1917–1920 рр., редактор М. Шраг. Згодом після розколу УПСР у 1918 р. газета стає органом її лівої течії, яка оформилася у самостійну партію — боротьбистів. З 1919 р. газету редагує В. Елланський (Блакитний). Серед матеріалів цього центрального друкованого органу, насамперед, привертають увагу передові статті, огляди преси, змістовні публікації про державотворчі процеси, політичне, економічне і культурне життя в Україні. З газетою активно співпрацювали М. Шаповал (М. Сріблянський), Н. Григор'єв, А. Терниченко, Г. Михайличенко, М. Салтана та ін.¹².

Видавали свої друковані органи й інші політичні партії. Так, Українська партія самостійників-соціалістів з 7 квітня 1918 р. у Києві починає видавати тижневик «Самостійник» під редакцією С. Макаренка. Газета виходила до листопада 1918 р. Всього вийшло 10 номерів. Крім загальнопартійного та інформаційного матеріалу, знаходять тут місце матеріали державницького національно-демократичного спрямування¹³.

У зазначений період у Києві видавалася також українська селянська преса. З 31 квітня 1917 р. почала виходити популярна щоденна газета «Народна воля», орган ЦК Всеукраїнської селянської спілки (Селоспілки) і Центрального кооперативного комітету України. Фактично була друкованим органом УПСР. Мала наклад близько 200 тисяч примірників, редактор М. Ковалевський. Газета видавалася з 31 квітня 1917 р. до 14 листопада 1919 р., спочатку у Києві, з лютого 1919 р. — у Кам'янці-Подільському і була наймасовішим українським виданням. У центральній щоденній селянській газеті активно співпрацювали Михайло Грушевський, Христофор Барановський, Микола Зеров, Михайло Туган-Барановський, Микола Біляшівський, Аркадій Степаненко, Микола Шраг, Григорій Чупринка та ін.¹⁴

До центральних органів належала перша щоденна українська безпартійна демократична газета «Відродження». Газета видавалася у березні–грудні 1918 р. (всього 223 номери) у Києві. Засновником був редакційно-видавничий відділ Військового міністерства УНР, редактор П. Певний. Це був популярний на той час орган Товариства співробітників київської газети «Відродження» Саме в ній найбільше місце приділялося питанням державного будівництва, соціальної і національно-культурної політики молодій Українській Народній Республіці. Серед матеріалів цього центрального друкованого органу привертають увагу передові статті, огляди преси, змістовні публікації, в яких порушувалися злободенні питання політичного, соціально-економічного, національно-культурного життя української держави. На сторінках газети систематично подавалася хроніка подій з провінцій та з-за кордону завдяки власним кореспондентам в Україні та Європі. Періодично вміщувалися ілюстровані додатки, друкувалася бібліографія.

З газетою активно співпрацювали: А. Войнарович, П. Гай, А. Головка, А. Гриневич, М. Грушевський, П. Дорман, В. Дубянський, Ф. Дудко, М. Залізник, Я. Закін, Л. Ковальський, А. Кошиць, Г. Лисенко, М. Мурський, О. Олесь, М. Сріблянський, К. Стеценко, Г. Чупринка, М. Сумцов, М. Левицький та ін.¹⁵

З преси української кооперації, насамперед, слід виділити тижневик «Світова зірниця», який почав видаватися у Києві з 30 червня 1917 р., видавець-редактор Й. Волошиновський. Найбільше місце в газеті приділялося питання розвитку сільського господарства і кооперативного руху¹⁶.

22 серпня 1917 р. у Києві почав виходити тижневик «Вістник І Всеукраїнського агрономічно-економічного з'їзду». Видавав газету організаційний комітет з'їзду, редагував за дорученням редакційної комісії Б. Дорошкевич. Під час роботи з'їзду газета виходила щодня. Заголовок

тижневика — українською, текст українською та російською мовами. Всього було видано з 23 серпня до 26 жовтня 1917 р. 11 номерів. У виданні газети брали активну участь: Е. Архипенко, В. Букреба, П. Гавсевич, Б. Дорошкевич, А. Засухін, Ф. Зайко-Заїкін, К. Більський, К. Мацієвич, М. Мороз, К. Осьмак, С. Розов, М. Савченко-Більський, професор П. Тутковський, С. Фрідолін, М. Шарлеман, Е. Юровський¹⁷.

З 1 вересня 1917 р. у Києві почав виходити українською мовою двотижневик «Київські губерніяльні вісти» під редакцією О. Діхтяр. Газета видавалася з 1838 р. під назвою «Київські губернські ведомости», з 16 березня 1917 р. — «Известия исполнительного комитета Киевских советов и общественных организаций». Крім офіційного та інформаційного матеріалу, знаходять тут місце матеріали громадсько-політичного характеру¹⁸.

Активно розвивалася й військова преса. Генеральний секретаріат України видавав з 6 листопада 1917 р. у Києві українською мовою «Вістник Генерального Секретарства військових справ Української Народної Республіки», присвячений військовим справам. Редагував друкований орган директор прес-бюро Ю. Тищенко. Всього було видано 23 номери¹⁹.

Також з 15 травня по 23 грудня 1917 р. у Києві виходив українською мовою «Військовий вістник» — орган Генерального секретарства військових справ. Видавав і редагував часопис Український військовий генеральний комітет. Всього вийшло 25 номерів²⁰.

Інформативний друкований орган мали січові стрільці. У березні 1917 р. у Києві почав виходити тижневик «Український січовий стрілець (Вістник січових стрільців)», редагував газету редакційний комітет²¹.

Разом з тим розвивається періодична преса, яку видавали народні управи (земства). Серед періодичних видань насамперед слід згадати тижневик «Київська земська газета». Тижневик виходив з березня по грудень 1917 р. і був присвячений загально-земським питанням і особливо інформуванню населення про діяльність УЦР та її установ з розбудови української державності. Поряд з добре поставленою інформаційною частиною були й публікації літературного та громадсько-політичного характеру²².

У зазначений період була також представлена фахова преса. Так, з січня по грудень 1918 р. у Києві видавалися українською мовою «Вісти Київської округи водних шляхів» — орган Київського округу водних шляхів. Газета виходила щоденно під час навігації і один раз на тиждень взимку. Всього вийшло 49 номерів²³.

За доби УЦР видавалася українська преса релігійного характеру. У грудні 1917 р. у Києві починають виходити українською мовою «Вісти Українського православного церковного собору». Видавала газету Українська православна церковна рада, редагував її редакційний комітет²⁴.

Окрему групу складають російськомовні газети загальноросійських політичних партій та їх місцевих організацій, а також видання змішаного типу, які не мали чіткої політичної спрямованості. Зокрема, київські друковані органи: «Вечерний час», «Вечерние новости», «Вестник областного и Киевского совета рабочих и солдатских депутатов», «Киевлянин», «Киевская мысль», «Киевский голос», «Последние новости».

Серед них «Киевлянин» — найстаріша громадсько-політична та літературна газета Південно-Західного краю Росії консервативного напрямку. Газета була заснована у липні 1864 р. у Києві за ініціативи професора Київського університету В.Я. Шульгіна та фінансової підтримки місцевої адміністрації. Газета виходила з 1 липня 1864 р. до 16 грудня 1919 р. Мала тираж у різні роки від 10 до 12 тис. примірників. Газету редагували: В.Я. Шульгін (1864–1878), Д. Піхно (1878–1885, 1887–1907), В. Піхно (1885–1887), К. Смаковський (1907–1913), В.В. Шульгін (1913–1914), з 1914 р. до 1917 р. — К. Смаковський та В.В. Шульгін, 1918 р. та 1919 р. — В.В. Шульгін. Її видавці: В.Я. Шульгін (1864–1878), М.К. Шульгіна (у заміжжі — Піхно; 1873–1883), з 1883 р. до 1913 р. — спадкоємці М.К. Піхно; В.В. Шульгін та П. Могилевич. Газета проголошувала «исконно русский» характер Правобережної України, стояла на позиціях великодержавного шовінізму. Саме на сторінках «Киевлянина» найбільше місце приділялося боротьбі з «українофільством» та мазепинством. Газета вороже ставилася до УЦР, її заходів щодо державного будівництва, соціально-економічної і національно-культурної політики УНР. 10 березня (25 лютого) 1918 р. опублікувала повідомлення про своє закриття на знак протесту проти введення до Києва німецьких військ²⁵.

У зазначений період видавалася також одна з найпопулярніших і наймасовіших російськомовних газет у Києві «Киевская мысль» — щоденна громадсько-політична і літературна газета буржуазно-демократичного спрямування. Газета виходила з грудня 1906 р. до грудня 1918 р. З 1917 р. виходила двічі на день — ранковим і вечірнім випусками. Газета була заснована під назвою «Киевская газета», на початку 1906 р. перейменувалася на «Киевскую зарю». З серпня 1906 р. почала виходити з щотижневими ілюстрованими додатками під назвою «Киевская речь». Вийшло 124 номери. З 30 грудня 1906 р. газета стала друкуватися під назвою «Киевская мысль». Тираж газети до 1916 р. складав 70 тис. примірників. Газета поширювалася на території Правобережної України, видавали її власники друкарні Р. Лубківський і Ф.І. Богданова. Редагували А. Ніколаєв та І. Гарновський, фінансову підтримку надавав великий підприємець Л.І. Бродський. На сторінках газети друкувалися матеріали представників Конституційно-демократичної партії, партій меншовиків і більшовиків. З газетою співпрацювали А. Луначарський, В. Короленко,

Л. Троцький, К. Паустовський, Максим Горький, В.П. Науменко, М. Василенко та ін. Під час Першої світової війни газета займала оборонську позицію. Вітала Лютневу революцію 1917 р. і стояла на антибільшовицьких позиціях. Газета відстоювала принцип національно-культурної та державної єдності російського народу, не сприйняла багатьох ідей Української революції, критично відгукувалася про діяльність УЦР, українських партій і національно-визвольний рух²⁶.

Вивчивши склад київської періодики за доби УЦР, приходимо до висновку, що тогочасна українська преса дає історикам важливий емпіричний матеріал для вивчення еволюції української національної ідеї, наповнення її державницьким змістом, обґрунтування методів, шляхів і форм відновлення державності України, проблем становлення національної освіти і культури. Матеріали київської преси свідчать, що ідея національно-державної автономії переважала в політичних орієнтирах партій УНР. Поряд із нею набувала дедалі більшого поширення концепція політичної незалежності України й створення самостійної держави. В періодичних виданнях зосереджено широкий пласт матеріалів, з яких можна побачити результативність тих чи інших дій, ухвалених рішень, здійснених заходів, вжитих органами державної влади, громадськими, просвітянськими та іншими організаціями. Саме для київської періодики за часу УЦР характерною рисою є широкомасштабна публікація матеріалів, що відбивали думки, настрої різних прошарків і груп населення по кожному з питань державного будівництва і національно-культурного життя.

Київські газети національно-демократичного напрямку містять надзвичайно цінний матеріал з історії УЦР, її перші політичні акції, в тому числі військові, робітничі, селянські та інші з'їзди, формування владних структур. Аналіз опублікованих матеріалів свідчить, що УЦР значно впевненіше почала розглядати себе як тимчасовий парламент, на зміну якому мали бути обрані Українські установчі збори. Газетні публікації є важливим джерелом для вивчення підготовки та проведення виборів до всеросійських і українських установчих зборів. На сторінках київських періодичних видань докладно висвітлюється роль і завдання, позиція політичних партій і громадських організацій з цього питання. Найповніше цей процес віддзеркалювали газети «Нова рада», «Народна воля» і «Робітнича газета».

Київські періодичні видання є цінним джерелом для сучасних дослідників у відображенні процесу формування і функціонування органів державного управління в центрі і на місцях, про зміни в їх статусі і практичній діяльності. Ці видання за часу УЦР — це літопис національного відродження і закладання міцних підвалин для формування духовної

соборності в усіх українців. У газетній періодиці почали вміщуватися матеріали про поширення освіти серед українського народу шляхом заснування шкіл з українською мовою викладання. Зокрема, широко коментувався наказ міністра освіти тимчасового уряду Мануїлова про запровадження української мови в народних школах України. Згідно з ним, російська мова як окремий предмет мала вивчатися тільки з другого року навчання в початковій школі. В учительських семінаріях, інститутах запроваджувалася українська мова, історія, географія, історія української літератури. В університетах вводилося українознавство.

На сторінках київських газет широко висвітлювався хід підготовки і проведення у квітні 1917 р. першого, а в серпні 1917 р. другого Всеукраїнських учительських з'їздів, які виробили програму перебудови системи освіти в Україні. Газетні публікації присвячувалися гуртуванню культурно-освітніх сил, утворенню повітових, губернських, Всеукраїнської учительських спілок, виборам делегатів на педагогічні з'їзди.

Характерно, що подібними публікаціями газетна періодика намагалася не тільки пропагувати рішення педагогічних форумів, але й привернути увагу до значення школи в політичному і культурному житті України. В цьому контексті цікаві газетні матеріали про роботу другого Всеукраїнського учительського з'їзду. В його роботі взяли участь понад 700 делегатів. Серед проблем, що обговорювалися, було широке коло питань культурно-освітніх перетворень. На думку учасників з'їзду, нова школа мала стати демократичною і українізованою. Для цього пропонувалося ліквідувати багатоступеневість шкіл і створити єдину семирічну школу, але через економічні труднощі тимчасово дозволялося обмежитися програмою чотирирічної школи, в якій українські діти мали б змогу безкоштовно здобувати обов'язкову початкову освіту з наступним її продовженням у середніх та вищих навчальних закладах. З першого вересня 1917 р. планувалося навчання в нижчій початковій школі проводити українською мовою. З цією метою пропонувалося відкрити кафедри, курси української мови при педагогічних інститутах, учительських семінаріях, університетах, створити Педагогічну академію, заснувати педагогічний журнал, відкрити нові бібліотеки²⁷.

Поряд з цим тогочасна київська преса містила також чималий масив публікацій про підготовку і відкриття Педагогічної академії. Відзначалося, що до академії мали право спочатку вступати всі вчителі, а згодом тільки люди з вищою освітою²⁸.

7 листопада 1917 р. були відкриті педагогічні курси, які започаткували Українську педагогічну академію. Лекторами академії були такі відомі діячі науки і культури, як Олександр Грушевський, Іван Огієнко, Софія Русова, Павло Тутковський, Костянтин Широкий та ін.

Разом з процесами поширення національної освіти міцно утверджувалася й українська мова. Аналіз київської преси зазначеного періоду свідчить, що з вимогами запровадження рідної мови в усіх сферах життя українського суспільства активно почали виступати не лише окремі державні і політичні діячі, діячі культури й освіти, а й різноманітні інституції, земства, просвітні товариства, громадські організації, політичні партії.

У київській пресі, насамперед, йшлося про принизливий стан української мови за панування Російської імперії, про те, що кожен народ є суверенним і вільним у керуванні своїм життям, що український народ має не менші права як російський, і що він буде самостійність на підставі права на самовизначення. У зв'язку з цим одним з найважливіших для політичних та ідеологічних відносин у тогочасному українському суспільстві стало поняття «українізація», яке широко обговорювалося на сторінках київської періодики.

У періодичних виданнях систематично з'являлися матеріали, що відбивали зміни в мовній політиці, пов'язані, насамперед, із українізацією УЦР та її органів. Як мова державна вона вперше була продекларована УЦР 29 липня 1917 р. у «Статуті Вищого управління Україною». Після ухвалення 7 листопада 1917 р. III Універсалу, яким проголошено Українську Народну Республіку, відбувалася прискорена українізація міністерств і їхніх установ. У зв'язку з цим на сторінках газет постійно друкувалися обіжники, розпорядження, накази, циркуляри Ради Народних Міністрів про запровадження української мови. Так, у «Вістнику Ради Народних Міністрів Української Народної Республіки» були опубліковані: «Циркуляр про українізацію судових установ», «Циркуляр про українізацію установ фінансових справ», «Наказ в справі українізації Київської округи водяних шляхів і Київської округи шосейних і ґрунтових шляхів», «Наказ про ведення діловодства Міністерства харчових справ на українській мові»²⁹. На сторінках газет з'являлися також матеріали про українізацію Генерального штабу Збройних сил України³⁰. Багато місця відводила київська преса вивченню української мови державними службовцями. Постійними для періодичних видань стали повідомлення про відкриття і роботу курсів української мови. Під характерними назвами «Курси української мови», «Курси української мови і діловодства», «Український правопис» вміщувалися статті і кореспонденції, що свідчили про актуалізацію в громадській свідомості таких питань, як запровадження української мови і українознавства в усіх регіонах УНР.

Київська періодика містить значний масив публікацій відомих політичних і культурних діячів з питань розвитку української мови. Серед

них — В. Винниченко, М. Грушевський, С. Єфремов, М. Василенко, В. Гнатюк, В. Науменко та ін.

Тогочасна київська преса містить також виступи політичних, громадських і культурних діячів реакційного правого табору російських кіл. У цих публікаціях засуджувалася українізація, відкидалася українська мова, звинувачувалися свідомі українці в націоналізмі, причому головним козирем у них був давній прийом інсинування російських шовіністів: зрада вітчизни, мазепинство, шпигунство тощо. І, звичайно, вони обстоювали державність російської мови. Трибуною і рупором цих верств російськомовного населення в Україні стала ультрашовіністична газета «Киевлянин». На сторінках часопису вимагалось: «Селянські діти нехай навчаються по Грушевському, а наші по Гоголю»³¹, а також стверджувалося, що вироблення власної «малоросійської» національної літературної мови може призвести до відокремлення України від єдиної Росії³². На сторінках «Киевлянина» з цього приводу систематично друкувалися заяви, було організоване збирання підписів від російських та зрусифікованих установ, політичних партій, громадських організацій, окремих громадян, котрі взяли участь у кампанії проти «насильственной украинизации», як вони називали «Южной России»³³.

В київській пресі досліджуваного періоду знаходимо відображення багатьох культуротворчих проблем того часу. Серед них чільне місце посідають проблеми, пов'язані з розвитком національного мистецтва, насамперед, на засадах демократизації, гуманізації та українізації змісту культури, що є необхідною і визначальною умовою його існування. Особливо широкого резонансу набула проблема розвитку хорового співу в Україні. Тогочасна київська періодика часто вміщувала матеріали про заходи музичного відділу Генерального секретарства народної освіти щодо виникнення українських народних хорів. У відділі працювали такі відомі композитори, як Кирило Стеценко, Микола Леонтович, відомий диригент і композитор Яків Яциневич. Газети докладно інформували про роботу етнографічної секції музичного відділу по збереженню старовинних народних пісень. Особливу увагу секція зосередила на записові старовинних місцевих церковних пісень, котрі збереглися у духовенства та по монастирях. Для збереження пісенної спадщини мав бути створений музей³⁴.

На матеріалах київської періодики можна простежити процес утворення національного наукового мистецького центру — Української академії мистецтв. Зокрема, у газеті «Нова Рада» була надрукована доповідна записка до законопроектів Генерального секретарства народної освіти про заснування академії. Згідно із статутом академія мала давати художню освіту талановитій українській молоді, а також вдосконалювати

майстерність українських художників. У багатьох публікаціях йшлося про роль і місце академії у національно-культурному відродженні українського народу, про кращих майстрів художнього мистецтва, які працювали в академії³⁵.

В київській пресі за доби УЦР досить докладно відбилася діяльність державних органів та громадських організацій щодо охорони і збереження історико-культурної спадщини України. Особливо широко висвітлювався процес створення Центрального комітету охорони пам'яток старовини і мистецтва в Україні. Газети «Киевская мысль», «Київська земська газета», «Народна воля», «Нова Рада», «Робітнича газета» та інші постійно інформували громадськість про значимість української пам'яткоохоронної інституції в культурному житті України, її завдання. Також на сторінках київських газет повідомлялося про заходи щодо реєстрації громадських і приватних колекцій, врятування від нищення та ушкодження пам'яток проведених археологічних експедицій, запобігання вивезенню за межі України пам'яток, які мали художню й історичну цінність, допомоги музеям, архівам, бібліотекам у комплектуванні фондів.

Тогочасна київська періодика також широко висвітлювала становлення і діяльність відділу охорони пам'яток старовини і мистецтва при Генеральному секретарстві народної освіти, який очолював відомий вчений і культурний діяч Микола Федотович Біляшівський. У пресі часто друкувалися виступи, статті, інтерв'ю Миколи Біляшівського, Олександра Кузьминського, Костя Широцького, Дмитра Багалія, Омеляна Іваницького, Володимира Левитського, Вадима Модзилевського, Миколи Самокиша, Миколи Сумцова, Стефана Таранушенка та інших, в яких викладалася змістовна і широка програма збереження пам'яток української старовини і мистецтва³⁶.

Цікаві відомості містить київська преса про спільну діяльність пам'яткоохоронців і представників духовенства по збереженню культових пам'яток³⁷.

Вельми насиченою релевантною інформацією є група публікацій, що відбиває зусилля пам'яткоохоронців по виявленню і збереженню цінностей, які залишилися у поміщицьких маєтках, садибах Петровського, Слюсаревського, Хоменка у Києві. Зокрема, у пресі повідомлялося про засідання УЦР та її рішення з питань охорони київської садиби князя Трубецького, що неподалік Десятинної церкви³⁸.

Багато цікавої інформації містять газетні матеріали про спорудження пам'ятника Т.Г. Шевченкові в селі Кирилівці на Київщині, догляду за могилою Кобзаря. На сторінках газети «Нова Рада» повідомлялося про засідання надзвичайної сесії Київської управи 9 квітня 1918 р., на якому було ухвалено виділити кошти для фінансування першочергових охо-

ронних заходів на могилі Т. Шевченка³⁹ і про засідання 21 квітня 1918 р. Комісії по впорядкуванню могили Т.Г. Шевченка, на якому був затверджений план заходів щодо її впорядкування⁴⁰.

Велику увагу київська преса приділила розвиткові музейної справи, зокрема створенню Українського національного музею, Національної картинної галереї, всеукраїнського «Шевченківського» музею.

Загалом, на сторінках київських газет досліджуваного періоду активно відбився процес відродження історичної пам'яті українського народу, прагнення до самостійного життя. Тогочасна періодика регулярно і послідовно розкривала здобутки і проблеми в державному будівництві за доби УЦР і зробила вагомий внесок у формування громадської думки, що саме через ефективне державне управління, становлення громадянського суспільства, успішні політичні, соціально-економічні і культурно-освітні реформи Україна прийде до національного відродження.

Рудий Григорій (з. Киев)

Доктор исторических наук, ведущий научный сотрудник Центра исследований историко-культурного наследия Украины Института истории Украины НАН Украины.

Киевская периодическая печать 1917–1918 гг. как источник по истории Украинской Центральной Рады

В статье анализируется процесс становления киевской периодики в период Украинской Центральной Рады и ее значение в изучении истории УЦР.

Ключевые слова: Украинская Центральная Рада, киевская периодическая пресса, киевские газеты.

Rudiy Grygoriy (Kyiv)

Leading researcher of the Centre for research of the historical and cultural heritage of the Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine, Doctor of Historical Sciences (PhD).

Kyiv periodicals in 1917-1918 as a source of the history of Ukrainian Central Rada

In the article the process of Kyiv periodicals in the period of Ukrainian Central Rada and its importance in the studying of UCC's history were analyzed.

Keywords: Ukrainian Central Rada, Kyiv periodicals, Kyiv newspapers.

¹ Українська Центральна Рада: Документи і матеріали: У 2 т. — Т. 1 / НАН України. Інститут історії України. — К.: Наукова думка, 1996. — С. 6.

² Солдатенко В.Ф. Українська революція: концепція та історіографія. — К., 1997. — С. 3.

³ Винниченко В. Відродження нації. — К., 1990. — Ч. 1. — С. 219.

⁴ Горелов М.Є., Моця О.П., Рафальський О.О. Цивілізаційна історія України. — К., 2005. — С. 393.

⁵ Україна: політична історія. XX — початок XXI ст. / Редрада: В.М. Литвин (голова) та ін. Редкол.: В.А. Смолій, Ю.А. Левенець (співголова) та ін. — К., 2007. — С. 227.

- ⁶ Животко А.П. Історія української преси / Упор., авт. іст.-біограф. нариса та приміт. М.С. Тимошик. — К., 1999. — С. 257.
- ⁷ Українська Центральна Рада. — Т. 1. — С. 42.
- ⁸ Преса України: Газети 1917–1920 рр. Бібліографічний покажчик / НАН України. Інститут історії України; Уклад. Г.Я. Рудий — К., 1997. — С. 19; Енциклопедія сучасної України. — Т. 4. — К., 2005. — С. 613.
- ⁹ Животко А.П. Історія української преси. — С. 257–258; Енциклопедія історії України. — Т. 7. — К., 2010. — С. 436.
- ¹⁰ Наріжний С. Українська преса. — Подєбради, 1934; Енциклопедія сучасної України. — Т. 4. — С. 617.
- ¹¹ Преса України: Газети 1917–1920 рр. Бібліографічний покажчик. — С. 60.
- ¹² Преса України: Газети 1917–1920 рр. Бібліографічний покажчик. — С. 6; Енциклопедія сучасної України. — Т. 3. — К., 2004. — С. 368.
- ¹³ Животко А.П. Історія української преси. — С. 261; Преса України: Газети 1917–1920 рр. Бібліографічний покажчик. — С. 61.
- ¹⁴ Енциклопедія історії України. — Т. 7. — С. 197; Преса України: Газети 1917–1920 рр. Бібліографічний покажчик. — С. 45.
- ¹⁵ Енциклопедія сучасної України. — Т. 4. — К., 2005. — С. 507; Преса України: Газети 1917–1920 рр. Бібліографічний покажчик. — С. 18.
- ¹⁶ Преса України: Газети 1917–1920 рр. Бібліографічний покажчик. — С. 61.
- ¹⁷ Там само. — С. 21.
- ¹⁸ Народна воля. — К., 1917. — 10 жовтня.
- ¹⁹ Преса України: Газети 1917–1920 рр. Бібліографічний покажчик. — С. 20.
- ²⁰ Там само. — С. 18.
- ²¹ Там само. — С. 70.
- ²² Животко А.П. Історія української преси. — С. 264; Преса України: Газети 1917–1920 рр. Бібліографічний покажчик. — С. 38.
- ²³ Преса України: Газети 1917–1920 рр. Бібліографічний покажчик. — С. 19.
- ²⁴ Там само. — С. 20.
- ²⁵ Енциклопедія історії України. — Т. 4. — К., 2007. — С. 318.
- ²⁶ Там само. — С. 318–319.
- ²⁷ Педагогічний з'їзд // Київська земська газета. — Київ, 1917. — 7 вересня.
- ²⁸ Педагогічна академія // Там само.
- ²⁹ Вістник Ради Народних Міністрів Української Народної Республіки. — Київ, 1918. — 2, 8, 20 квітня.
- ³⁰ Украинизация // Русский голос. — Киев, 1918. — 21 апреля.
- ³¹ Шульгин В. Украиноведение // Киевлянин. — Киев, 1917. — 15 июня.
- ³² Локоть Т. Украинизация школы // Там само. — 19 мая.
- ³³ Васильченко П. Против насильственной украинизации Южной России // Там само. — 28 июля.
- ³⁴ Етнографічна секція Музичного відділу // Нова Рада — Київ, 1917. — 1 грудня.
- ³⁵ Академія мистецтв // Там само. — 5 грудня.
- ³⁶ Там само. — 9, 11, 18 квітня, 2 серпня, 22, 28 вересня, 3, 6, 8 жовтня, 25 листопада, 1, 14 грудня.
- ³⁷ Резолюція з'їзду духовенства про охорону церковної старовини // Там само. — 23 квітня.
- ³⁸ Садиба князя Трубецького // Відродження. — Київ, 1918. — 18 квітня.
- ³⁹ Нова Рада. — 1918. — 11 квітня.
- ⁴⁰ Відродження — 1918. — 11 травня.